
ДОНЕЦЬ І.В.,
докторант кафедри вікової
та педагогічної психології,
кандидат філософських
наук, Східноєвропейський
національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

РИТМ У ПСИХОГЕНЕЗІ ТРАНСПЕРСОНАЛЬНИХ ФОРМ СИМВОЛІЧНОГО «Я»

Висвітлено окремі суттєві аспекти, які стосуються змісту проблеми феномену «Я» як динамічного символу. На основі ідей сучасної вітчизняної та зарубіжної філософії розкрито нові ракурси розуміння феномену «Я»: розумінням «Я» як дуального символу, який є перетином модусів часу, миттєвостей, що репрезентує сприйняття часу; тлумачення «Я», його символічної основи засобами музики як творчості; розуміння «темпоралізуючого суб'єкта» як лінійного та континуального способу єдності антиномічної процесуальності «Я» символу та його межових станів.

Ключові слова: ритм, темпоральність, символ, аперцепція, «Я»

Освещены отдельные существенные аспекты, касающиеся содержания проблемы феномена “Я” как динамического символа. На основе идей современной отечественной и зарубежной философии раскрыты новые ракурсы понимания феномена “Я”: пониманием “Я” как дуального символа, который является пересечением модусов времени, мгновений, представляющей восприятия времени; толкование “Я”, его символической основы средствами музыки как творчества, понимание субъекта темпоральности как линейного и континуального способа единства антиномической процессуальности “Я” символа и его граничных состояний.

Ключевые слова: ритм, темпоральность, символ, апперцепция, “Я”

Some important aspects of the problem of the phenomenon of the “I” as a dynamic symbol are highlighted. Based on the ideas of modern

domestic and foreign philosophy, new perspectives of understanding the phenomenon of the "I" are revealed: the understanding of the "I" as a dual symbol, which is the intersection of the modes of time, moments representing time perception; The interpretation of the "I", its symbolic basis by the means of music as creativity, the understanding of the subject of temporality as a linear and continual way of unity of the antinomical processuality of the "I" symbol and its boundary states.

Key words: *rhythm, temporality, symbol, apperception, «I»*

Постановка проблеми.

Розглядаючи модули рефлексуючого «Я», його діалектику та основні прояви, насамперед, слід мати на увазі його основні константи - простір та час. Трансперсональні стани свідомості описані як досвід християнських подвижників (ісихазм), чи як адептів стародавньоіндійських філософсько-релігійних напрямків (буддизм, йога) носить у багатьох випадках принципову схожість яка узагальнюється терміном психотехніка. Поруч із класичними медитаційними техніками є багато сучасних адаптованих практик інтеграції свідомості (холотропне дихання та його модифікації).

Всі вони можуть бути умовно об'єднанні простою класифікацією «Я»- форм, що визначають динамізм та межі психічних процесів. Трансформація «Я» є філософсько-психологічною проблемою яка набула практичної актуальності через трансперсональний досвід. Усі ці форми містять апріорні умови досвіду, яким притаманний універсальний принцип взаємодії та взаємовиникнення - ритм. (Кант І., Бергсон) Надаючи перевагу часовій уяві психологи однак стають у наданні саме афектуючого впливу ритму. Філософська традиція розмежовує поняття «ідентичність» та «самосвідомість». Якщо ж говорити

про «самосвідомість» то розмежовують проблему «Я», експлікуючи його як діюче та рефлексивне (І. Кант, І. С. Кон, Е. Еріксон, Е. Кассіпер, А. Бергсон, С.Л. Франк, П. Флоренський та ін.). Інший підхід пропонують ті дослідники, які закладають так звану природничонаукову парадигму мисленевого процесу (О. Конт, Є. Є. Ледников, П. В. Бріджмен, Г. Маргенау, В. Крейг, Е.Гуссерль та ін.) Саме з позиції таких підходів можна, власне, моделювати офіційний, історичний та особистісний потоки часу; еони, вічність, епохи тощо.

Рефлексивне «Я» як символ дає можливість свідомості не лише неявно утримувати так звану аперцептивну «єдність», але і зробити цю здатність усвідомлюваною. Філософія має справу саме із соціально-психологічними станами, їх описом: відчуття за своєю природою завжди сенсомоторні, соматичні.

Сьогодення завжди містить у собі дію чи факт фокусування символу «Я». «Я»- це погодженість у єдиному моменті його ж становлення, що і складає власне феномен (таємницю) «Я». Від тлумачення символу «Я» пізнання людини оформлялось у різні шати, однак «Я» завжди залишалось символом (християнство, буддизм, іслам) вічності, без часовості, трансперсональності але не індивідуального буття, натякаючи на безмежне, позачасове «Я», але

вже й іншого суб'єкта - Суб'єкта. Саме в останньому як вічності зникає індивідуальне як множинне Часовість як темпоральність і складає предмет нашого дослідження.

Методика та організація дослідження.

В основі дослідження лежить теоретичний аналіз філософської літератури. Для розв'язання поставлених завдань використані загальнонаукові методи та окремі методи дослідження: порівняльний, контентаналіз, проблемний, змістовий, формально-логічний, логіко-гносеологічний тощо. Теоретико-методологічною компонентою дослідження є взаємодія та взаємозв'язок різних підходів до вивчення проблеми, зокрема історичний, системний, компаративістський тощо. Методологічна основа дослідження визначається розумінням «Я» як дуального символу. Для філософського дискурсу використано поняття «темпоралізуючий суб'єкт», «Я»-символ, «екзистуюче буття» тощо. Досліджено нові можливості включення темпоральності у парадигму філософсько-психологічної культури, що, на нашу думку, виводить на проблему феномену «Я» та його трансперсональних форм.

Виклад основного матеріалу.

Трансценденталізм аперцепції упереджує рефлектуюче «Я», у його сучасних термінах: психоделічне, терапевтичне, ідеологічне, політичне тощо. Людина, буття якої розкривається в часі, має динамічну волю, кожен момент часу сполучений з новим модусом її волі, із новими бажаннями. Наприклад, екзистенціалізм визнає моменти присутності як переживання свого буття, де «Я» продовжує бути присутнім актуально через кожен новий момент, розкриваючи себе в нескінченному потоці змісту.

Сприйняття процесуальної цілісності, гармонії, здатності до часово-просторового синтезу постає в особливому русі філософського потенціювання «Я», формуючи здатність розуміння самосвідомості як самоусвідомлення. У рефлексивному «Я» людина є перетином модусів часу, миттєвостей, що репрезентує сприйняття часу. У кожному даному моменті «Я» наявні всі інші миті, задаючи той стан, що переживається як єдність.

Поряд із намаганням конструювати «Я» ідеться і про недиференційований життєвий імпульс, існування, потік. Ще Г. Лейбницем започатковано визначення «Я» через поняття «апперцепція»; воля, увага тощо об'єднують його стани в єдиний потік. Психіка - це континуум, тоді зміна змісту «Я» супроводжується відчуттям часу. Свідомість актуалізує зміст свідомості, змінюючись, залишається тотожною самій собі. Час не мислиться, він переживається, формуючись як єдиний внутрішній принцип, як зусилля самої істоти.

Інтелект об'єктивує зовнішній світ, але не може мислити неперервність. Інтелектуальне «Я» конструює, конституює, визначає, ідентифікує тощо. Йому не потрібні простір і час, оскільки таке «Я» запишеться концептуальним. Філософський аналіз проблеми «Я» і виділяє два можливі філософські підходи: а) чисте сприйняття (лінійна послідовність понять), б) безпосереднє сприйняття, «континуальне мислення». Нами припускається, що рефлексивне «Я» утримує буття, вибудовуючи його у просторі та часі, що і постають як константи.

До основних засобів, котрі лають можливість тлумачити «Я», його символічну основу, відносять музику як творчість. Філософування тут і є, по суті, здатністю рефлексувати час, здат-

ністю до його організації, звідси й розуміння "темпоралізуючого суб'єкта" (Ж.-П. Сартр, М. Мерло-Понті тощо). Ідея впорядкування чи фіксування тривалостей, що має так звану естетичну цінність, є складовою філософського аналізу. Ритм переживається суб'єктом, продукує стани, які, власне, і можуть розглядатися філософією. У часово-просторовій парадигмі робота розуму. «Я», свідомості постає в різних підходах то як об'єднуюча здатність, то як антиномічна одночасність двох або кількох послідовностей.

Музику як спосіб занурення в «Я» досліджували М. Кузанський, М. Екхарт, Г. Гегель, Т. Адорно, С. Лангер, А. Ф. Лосєв, Ж.-П. Сартр, П. Флоренський та ін.. вважаючи, що вона розкриває нові плани процесуальності, як уявлення про час як «зараз». Наприклад, на думку Ж.П. Сартра, ритм як внутрішня форма часовою самознаходження визначає силу впливу музики на суб'єкта сприйняття: «Це - чисте буттєве мерехтіння, цілковита випадковість буття. Для-себе може захопити його лише у темпоральному екстазі і в екстатичній та безперервній ідентифікації тіла, що рухається, з ним самим» [1, с.315]. Автор вважав, що музика саме через ритм як тривалість тривалості, їх залежність і виступає динамічним символом руху у просторі-часі. Тоді ритм - це складеність, основа, яка вносить лад у рух (танцю, пісні), даючи уявлення цілого. Так, музика не підпадає під раціонально інтерпретовані акти та понятійні схеми. Вона має безпосереднє відношення до психіки, виражаючи динаміку людської чуттєвості, спосіб її зміни, ритм, темп тощо.

Подібної позиції дотримувався І. Кант: «Всяка свідомість належить до всеохоплюючої чистої апперцепції так само, як і будь-яке чуттєве споглядання як уявлення належить до

чистого внутрішнього споглядання, а саме часу» [2, с.250]. Час у спонтанності проходить синтез, модифікації душі у спогляданні, уяві та пригадуванні. Ритм як внутрішня форма часового самознаходження визначає силу впливу музики на суб'єкта сприйняття. Сполучаючи минуле, теперішнє й майбутнє, на думку І. Канта, музика створює гру відображення синтезу схоплення. відображаючи три модуси часу (постійність, послідовність, одночасність), тим самим вивільняючи чисту апперцепцію від рефлексуючого самовідображення. Окрім цього, І Кант ототожнював музичне сприйняття з вишини духовними станами - організованими станами божественної любові.

До того ж І. Кант говорив про рух як безпосередній, теперішній, тобто мить, де «Я» виявляє себе через те, що рухається, завжди безпосередньо володіючи лише теперішнім, лише наближаючись до розуміння часу як універсального, вічності.

Однак трактуючи ідею часу, ми конче приходимо до ідеї тривалості, тривалості буття самого суб'єкта, схопленім різниці тривалостей і врешті-решт, до тривалості самого «Я». Час суб'єкта вимірюється часом, утвореним ідеєю тривалості об'єктів. Темпоральну проблему суб'єкта М. Мерло-Понті виражав так: "Потрібно розуміти час як суб'єкта, та суб'єкта - як час. Ця початкова темпоральність з усією очевидністю не є сумою зовнішніх подій. Вона є силою, що підтримує їх разом, віддаляючи, водночас, одне від одного» [3, с.444, 447, 482].

Так. «Я», на думку вказаного автора, трансцендує себе до іншої потенційності, залишаючись символом часу та вічності, фокусуючи рух суб'єкт-об'єктного поширення до вічності чи до вічного "тепер". Як бачимо,

суб'єктивність постає як нерухома ідентичність, розкриваючись у часових залежностях. Суб'єктивність найповніше їй визначається темпоральністю, тобто часовими залежностями. «Я» проектує себе у просторі та часі від певного “тут” до певного “там”. Рух є дією, що долає, формує саму ідею руху. Однак, вважає М. Мерло-Понті, час ідей не змішується з емпіричним часом, у якому з'являється та зникає предметний світ. Названий вище автор повністю поділяє позицію І. Канта, коли говорить про апріорність самовідображення просторово-часового континууму. Рух, ритм, власне, і створюють наше тіло і г умовою можливості не лише мисленнєвого синтезу, але усіх операцій, що створюють культурний світ

Музика через ритм веде до ідеї невіддільності мислячого суб'єкта від «Я» як об'єкта. Саме таку позицію і визначав Г. Гегель, коли говорив про «нероздільність двох форм, у яких воно («Я») протипокладає себе самому собі, належить невід'ємній природі його поняття і поняття як такого» [4, с.237]. Так, згідно з Г. Гегелем, буття часу в його покладеності, об'єктивності, де сама покладеність і визначає природу самосвідомості, саме «Я». Отже, ми бачимо, що музика є модулятором (стимулятором) свідомості у її саморозгортанні, даючи уявлення існування послідовності та інтенсивності в часі.

Ф. Шеллінг вважав, що «Я», покладаючи само себе, є дією, яка виштовхує «Я», роблячи його об'єктом, але за умови взаємовідображення, що відбувається завдяки буття-у-собі... Я розрізняє покладеність як часову просторовість, а саме: «Час не є щось, що протікає незалежно від «Я», але саме «Я» є час. мислимий у діяльності» [5, с.445]. Музика, на думку Шеллінга, виявляється не чимось іншим, а почутим

ритмом та гармонією видимого універсалу, внутрішнім життям, у якому розчиняється «Я».

Ідея впорядкування чи способу фіксування тривалості суб'єктом і є ритм Рух є сенсом життя, законом якого є ритм. Як вважає Х.І.Хан, робота розуму завжди демонструє ритм [6]. Характеризуючи ритм як тривалість тривалості, тобто будь-якої процесуальності, можна стверджувати, що музика як динамічний символ руху у просторі-часу є дешифратором для емпіричного «Я».

Одночасність двох або кількох послідовностей у часі утворює антиномічну постійність, у якій єдність трансцендентальної аперцепції знаходить себе то в одній, то в іншій сфері ритму залежно від рефлексивного моменту, у якому рефлексія сама зникає при втраті послідовності та фіксації повтору. Саме тому Ф. Шеллінг і стверджував. «Втілення єдності у множини чи реальна єдність, включена в саму музику як особлива єдність, є ритм» [7, с.196, 200, 205]. Коли така єдність порушується, то і наше «Я» губиться, показуючи саме те, що об'єкт та суб'єкт своїм поєднанням утворюють сферу перетину, певне “макrame”, орнамент і якщо змінюється структура певної частини поля перетину, то і «Я» як фокус суб'єкта-символу виникає в новій структурі, яка може поглинатися структурою об'єкта. Отже, на нашу думку, музичний твір як структура об'єкту є своєрідним поглиначем сфери «Я», як і навпаки. Ритм, як вважає Ф. Шеллінг, - це поділ на рівні частини, тоді вся музика і є ритм, а всякий ритм - музика, оскільки ритм безпосередню включає в себе іншу єдність та через самого себе дедукує цілісність.

Різниця руху визначає емпірично оформлене буття енергій Абсолюту, що робить можливим існування при-

роди в часовому аспекті вічності. Усе існуюче різних енергій Абсолюту в силу свого одночасного та тимчасового існування визначає відображення як таке, тобто кількісне вміщення одного процесу в іншому [8, с.307].

П. Флоренський теж визначав ритм як взаємне відношення тривалостей. як орнамент єдності трансцендентальної аперцепції, який є і засобом, і предметом досягнення «Відома нам на землі межа цього зосередження внутрішніх ритмів, до якого прагнуть і в якому об'єднуються всі рухи за їх внутрішнім смыслом, є людська особистість у своїй самосвідомості» [9, с.446].

Отже, нічого дивного в тому, що Плотін визначав ритм через інтенсивність (кількість) руху: «Що стосується музики як мистецтва ритму і гармонії, то, оскільки в ній головне складають ідеальні чи інтелектуальні елементи, вона, звичайно, є образ тієї музики, яка керує ритмом у світі ноуменальному» [10, с.220]. Подібне віднайдемо і у словах Р. Тагора: «Ружа здається нам застиглою, але ритм її побудови повідомляє їй ліричну рухливість під покровом цієї нерухомості, подібну динамічності гармонійної картини; вона породжує у нашій свідомості музику, збуджуючи в ній синхронні й коливальні рухи...» [11, с.90-91] Ритм починають бачити не тільки у русі чи гармонії, але і у спокої [12, с.308].

Більше того, до змістових характеристик поняття «ритм» долучаються такі етизовані поняття, як сенс, причина та значення життя. Ритм починає визначатись як закон життя, ритмом просякається все довкола у всіх проявах безкінечності мовчазних і видимих [13, с.184]. Що ж до сили мистецького вияву ритму, то саме в ньому і відбувається справжнє, живе, буттєве випробування думки як акту самовідображення. а не фіксування, як у поняттях,

готової ілюстрації цієї думки. Тому, на думку Г. Гегеля, ритм досягається не у понятті, а почуттєво й інтуїтивно [14].

Природа надала людині механізм, ім'я якому ритм, який починає отожднюватись із власне життям. Тому, утримуючи ритм, ми утримуємо пульсуючий фокус - «Я», який, можливо, може бути для когось і рятівним [15, с.50-51]

Висновки.

Отже, розуміння ритму найближче приводить нас до розуміння свідомості як відображення. Отже, Платон (корекційна функція філософії засобами музики), Ж.-П. Сартр (ритм як реакція розуму чи внутрішня форма часового самознаходження). І. Кант (внутрішнє споглядання часу). М Мерло-Понті (сила, що утримує разом. «Я» проектує себе у просторі та часі), Ф Шеллінг (час. мислимий у діяльності), Х. І. Хан (тривалість тривалості, процесуальності П. Флоренський (взаємне відношення тривалостей). Плотін (інтенсивність чи кількість руху) тощо - всі стверджують подібне: ритм є біологічною основою сприйняття феномену життя, де фокусуючою його основою і є «Я». Саме в такому підході «Я» і є символом, виражаючи його рефлексивну суть.

Якщо музика приводить свідомість до найвищих станів своєї процесуальності- так званих межових станів, то вже поняття доводить її до протилежної межі - межі понятійного мислення, мислення «чистими» формами «Я» самосвідомості. Ці дві форми самосвідомості і є дуальними, комплементарними складовими людського «Я».

Отже, «Я» постає як таке, що відкрите своєю трансцендентальною спрямованістю то на його символічну складову, з одного боку, у якій зникає його формально-логічна складова, то, з другого боку, на формально-логічну

складову, у якій, відповідно, зникає символічна основа. Такий коливний процес, по суті, властивий не тільки конкретному індивідові, але і власне людству в цілому. Але таке спорядження ритму виведе нас, наприклад, на розуміння вселенського ритму, тобто законів історії, людства. Інакше кажучи, ітиметься про космічні процеси.

Мистецтво формувалося як магічна основа розуміння практично-діяльнісного освоєння через традицію та ритуал. Однак, вибудовуючи еволюційне дерево формування понятійної чи символічної основи «Я», історія культури, на нашу думку, відмовила власне символічній основі (складовій) у праві на наукове існування, що підтверджується власне так званою позитивізацією знання чи і позитивізацією філософії взагалі.

Перспектива подальших досліджень даної проблеми

Символічна основа «Я» підводить до подальшого вивчення теоретичних та практичних станів трансперсонального досвіду та розвитку особистості яка є досить модерною тенденцією у сфері сучасного гуманітарного знання. Трансперсональний чинник є важливою частиною континууму людського функціонування і свідомості, що формується від доперсонального рівня через персональний стазис і до трансперсонального виміру, у якому збережені форми «Я»-его виявляють ширший спектр свідомості. Згідно

з ідеями авторитетних дослідників трансперсональних форм С. Грофа, Ч. Тарта, К. Уїлбера, Р. Асаджіолі, розвиток людської свідомості засновується на принциповій єдності як окремого індивіда, так і людства в цілому. У такому контексті категорії «любов-свобода-творчість» у своїй потрійній єдності є змістом однієї з трансперсональних форм феномену «Я». Градація трансперсональних «Я»-форм базується на принципі єдності суб'єкта та об'єкта, тотожності або єдності абсолютного «Я». Із наростанням стану радості зростає відчуття свободи до стану «безконечного простору» та «безконечної свідомості» та до максимальної межі сприйняття.

Використання сучасних психотехнік що спрямовані на отримання поточкових станів як проміжних так і надособистісних пік - переживань розкривають динамізм людського існування саме у сфері так званих картографій свідомості. Підґрунтям такого підходу є тисячолітній досвід, який ґрунтовно фундований у численних філософсько-релігійних напрямках. Наприклад, співвідношення форм та станів свідомості досконало описана у буддистському психокосмі. На думку Говінди Лами Анагаріки та Кена Уїлбера, практичне використання сучасною психологією буддистської теорії та практики є пріоритетним завданням для розвитку та самопізнання особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сартр Ж.-П. *Буття і ніщо*. /Ж.-П. Сартр - К.: Основи, 2001.- 855с.
2. Кант И. *Критика чистого розуму*: /И. Кант - Соч.: В 6 т.- М: Госизолитиздат, 1964.- Т. 3. - 799с.
3. Мерло-Понті М. *Феноменологія сприйняття*, /М. Мерло-Понті - К., 2001. - 552с.
4. Гегель Г. В. Ф. *Наука логіки* /Г. В. Ф Гегель - М.: Наука. 1972 . - 371с.

5. Шеллинг Ф. В. Соч. В 2 т. / Ф. В. Шеллинг - М.: Мысль, 1998 - Т. 1. - 518с.
6. Хан Х. И. Мистицизм звука. / Х. И. Хан -: М.: Сфера, 2002. - 352 с
7. Шеллинг Ф. Философия искусства. / Ф. Шеллинг - М., 1966. - 496 с.
8. Босенко А. О другом / А. Босенко - К.: ТОО "ВЕК+", 1996. - 350с.
9. Флоренский П. История и философия искусства / П. Флоренский - М.: Мысль, 2000. - 446с.
10. Плотин. Эннеады. / Плотин.- К.: Уцимм-пресс, 1995. - 400 с.
11. Тагор Р. Религия художника. Восточный альманах. / Р Тагор. - Вып. 4,- М., 1961.
12. Хайдеггер М. Время и бытие. / М. Хайдеггер - М. Республика, 1993. . - 447 с
13. Тагор Р. Творчество жизни (Садхана).- / Р Тагор - М.. 1917.
14. Гегель Г.-В. Ф. Феноменология духа / Г. В. Ф Гегель - Соч.: В 14 т.- М., 1959,- Т. IV,- С. 4.
15. Червоненко А. Е. Беседы с учителем, / А. Е. Червоненко - СПб.: 2000. -98с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sartr Zh.-P. Buttya i nisho. /Zh.-P. Sartr - К.: Osnovy, 2001.- 855s.
2. Kant Y. Kry`ty`ka chy`stogo razuma: / Y. Kant - Soch.: V 6 t.- M: Gosy`oly`ty`zdat, 1964.- T. Z. - 799s.
3. Merlo-Ponti M. Fenomenologiya spry`jnyattya. / M. Merlo-Ponti - К., 2001. . - 552s.
4. Gegel` G. V. F. Nauka logy`ky` / G. V. F Gegel` - М.: Nauka. 1972 . . - 371s.
5. Shelly`ng F. V. Soch. V 2 t. / F. V. Shelly`ng - М.: Мысл, 1998 - Т. 1. .-518s.
6. Xan X. Y. My`sty`cy`zm zvuka. / X. Y. Xan -: М.: Sfera, 2002. - 352 s
7. Shelly`ng F. Fy`losofy`ya y`skusstva. / F. Shelly`ng - М., 1966. - 496 s.
8. Bosenko A. O drugom / A. Bosenko - К.: ТОО "VEK+", 1996. -350s.
9. Florensky`j P. Y`story`ya y` fy`losofy`ya y`skusstva / P. Florensky`j - М.: Мысл, 2000. - 446s.
10. Ploty`n. Эннеады. / Ploty`n.- К.: Уцы`mm-press, 1995. - 400 s.
11. Tagor R. Rely`gy`ya xudozhny`ka. Vostochnyj al`manax. / R Tagor. - Выр. 4,- М., 1961.
12. Xajdegger M. Vremya y` byty`e. / M. Xajdegger - М. Respubly`ka, 1993. . - 447 s
13. Tagor R. Tvorchestvo zhy`zny` (Sadxana).- / R Tagor - М.. 1917.
14. Gegel` G.-V. F. Fenomenology`ya duxa / G. V. F Gegel` - Soch.: V 14 t.- М., 1959,- Т. IV,- S. 4.
15. Chervonenko A. E. Besedy s uchy`telem, / A. E. Chervonenko - SPb.: 2000. -98s.